

МІКОПЛАЗМОЗИ РОСЛИН ТА ЇХ СЕРОЛОГІЧНА ДІАГНОСТИКА

І.П. Токовенко,

*кандидат
біологічних наук*

В.П. Патица,

*академік НААН,
доктор біологічних наук*

*Інститут
мікробіології
і вірусології
ім. Д.К. Заболотного
НАН України*

Мета. Установити можливість використання реакції зв'язування комплементу (РЗК) для інтенсифікації та діагностики фітопатогенних штамів мікоплазм. **Методи.** Для розподілу за антигенними властивостями мікоплазм, виділених із різних інфікованих ними рослин, використано реакцію зв'язування комплементу. **Результати.** Показано, що паразитування мікоплазм на різних рослинах не є обов'язковою умовою їх серологічної відокремленості. **Висновки.** РЗК є перспективною методикою для попередньої ідентифікації та діагностики фітопатогенних мікоплазм.

Ключові слова: мікоплазмози, фітомікоплазми, антигенні властивості, специфічність, зетерогенність, серотипи, комплементзв'язувальні детермінанти.

Вибухова еволюція патогенів охопила всю біосферу. Це пов'язано з її особливостями: вона відбувається за всіма напрямками, але реалізується там, де для неї відкривається вільна ніша. Через те, що біосферні контрольні механізми вже не діють, вона є відкритою нішею для поширення (по висхідній) і основою еволюційного вибуху інфекцій. На жаль, до полігонів еволюції належить і Україна, зокрема, і за поширенням мікоплазмозних інфекцій [9].

Сучасні масштаби вибухової еволюції патогену планети змушують поставити пріоритетну мету — безумовне збереження наявних природних систем та їх різноманітності, особливо мікробіому. Сукупність біологічної маси мікроорганізмів (біом і метагеном), особливо ґрунту, важлива тому, що в ній зосереджено 95% усього пулу мікроорганізмів, майже стільки ж, як і багатоклітинних організмів. Від життєвої активності мікроорганізмів залежать усі вищі живі істоти як в позитивному, так і негативному розумінні [5, 7].

Мікоплазмози завдають великої шкоди рослинництву. Втрати врожаю від мікоплазмозних хвороб за сприятливих для збудників умов досягають понад 25%. Нині відомо понад 70 захворювань рослин, дія яких доведено мікоплазмозу природу [3, 4, 8].

Найпоширеніші мікоплазмозні хвороби рослин: стовбур томатів, карликовість кукурудзи, жовта карликовість рису, побіління листя цукрової тростини, блідо-зелена карликовість (БЗК) зернових, філодія конюшини, відьмині

мітли люцерни, жовтуха барвінку, карликовість шовковиці, проліферація яблуні та ін. Найбільшу шкоду врожаю сільськогосподарських рослин завдають такі захворювання: БЗК зернових, проліферація яблуні і стовбур томатів [3, 8]. Під час епіфітотії відбувається масове ураження стовбуром не лише томатів, а й перцю, картоплі та меншою мірою — баклажанів. До того ж вражаються всі органи рослин, у результаті чого інфіковані рослини в'януть і гинуть. Однією з найшкочочинніших хвороб рослин є також БЗК пшениці, яка призводить до 60–80% втрат урожаю, мікоплазмозне захворювання проліферація яблуні — до зниження врожаю на чутливих сортах на 50–87%. Враховуючи значне поширення мікоплазмозів та їх шкодочинність для сільськогосподарських рослин, постає питання щодо способів попередження втрат врожаю від цих патогенів [1, 10].

Важливою і необхідною передумовою запобігання поширенню мікоплазмозної інфекції та подальших втрат врожаю є своєчасна ідентифікація і діагностика цих збудників.

Одним з основних і першочергових серологічних методів для ідентифікації антигенів мікоплазм є застосування реакції зв'язування комплементу (РЗК), яка дає змогу використовувати цю реакцію не лише для ідентифікації мікоплазм, а й також для діагностичних цілей [11]. РЗК найпоширеніша в серології мікоплазма інфекцій тварин і людини, для їх ідентифікації і диференціювання [2, 6, 11, 12].

1. Походження виділених штамів фітопатогенних мікоплазм

Номер штаму	Джерело виділення	Захворювання, за якого виділено штам
51, 66, 84, 118	Пшениця	Блідо-зелена карликовість зернових (БЗК)
103	Овес	БЗК
153	Ячмінь	»
141	Кукурудза	»
13	Конюшина	Філодія
15, 82	Смородина	Реверсія
101, 102, 178	Томати	Стовбур
173	Яблуня	Проліферація

Мета досліджень — визначення можливості використання РЗК для ідентифікації та діагностики фітопатогенних мікоплазм.

Методика досліджень. Використано реакцію зв'язування комплекменту.

Результати досліджень. За добору штамів фітопатогенних мікоплазм як антигенів для імунізації кролів враховували їх походження (табл. 1).

У результаті проведення порівняльного аналізу антигенних взаємодій фітопатогенних мікоплазм з референтними штамми в РЗК установлено, що всі виділені штамми відрізняються імуногенністю, про що свідчать титри одержаних до них сироваток (табл. 2). Під час вивчення антигенних властивостей штамів фітомікоплазм у РЗК установлено, що окремі штамми мають досить складну антигенну структуру і у ряді випадків титри реакцій збігаються з гомологічними

титрами. Так, установлено, що штамми фітопатогенних мікоплазм 13, 15, 66, 84 і 118 у РЗК мали достатньо високі титри з більшістю одержаних сироваток, що свідчить про наявність у них спільних комплементзв'язувальних антигенів. У тому разі, коли не вдавалося одержати сироваток, які б реагували у високих титрах у гомологічній системі РЗК (сироватки до штамів 51, 82 і 173), такі сироватки специфічніше реагували в гетерологічній системі, оскільки спостерігалася менша кількість перехресних реакцій (див. табл. 2).

Отже, використання в гетерологічних системах сироваток з вищими титрами дає змогу виявити більшу кількість спільних антигенів, які реагують у РЗК як видоспецифічні.

Під час постановки перехресних РЗК між штамми мікоплазм, які використовували для імунізації кролів, і одержаних до них сироваток виявлено антигенні взаємозв'язки між окремими штамми фітопатогенних мікоплазм. Установлено, що паразитування мікоплазми на різних рослинах не є обов'язковою умовою їх чіткого антигенного відмежування, оскільки штамми мікоплазм, виділених з різних рослин, у РЗК наводяться як тотожні або дуже близькі в антигенному відношенні. У разі використання тих самих сироваток, але зі штамми, до яких сироватки не були одержані, виявлено низькі титри в РЗК (див. табл. 2). Особливо слід виділити сироватки до штамів 51 і 173, які в більшості випадків не реагували з іншими штамми фітомікоплазм або реагували лише з деякими з них у низьких титрах. Однак антигени згаданих вище штамів реагували з іншими сироватками достатньо часто і в достатньо високих титрах.

2. Антигенні властивості штамів фітопатогенних мікоплазм у РЗК

Сироватка і її титр	Штам															
	FH	PG8	51	66	84	118	103	153	141	13	15	82	101	102	178	173
<i>M. pneumoniae</i> FH	■			■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
<i>A. laidlawii</i> PG8		■			■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
51, 1:64			■													
66, 1:128				■												
84, 1:128					■											
118, 1:512						■										
103, 1:256							■									
13, 1:128								■								
15, 1:256									■							
82, 1:256										■						
173, 1:64											■					

Примітка: ■ — 1:1; ■ — 1:2; ■ — 1:4; ■ — 1:8 гомологічного ряду.

Це свідчить про те, що штами 51 і 173 не можуть бути повністю охарактеризовані в РЗК через низькі титри в гомологічній системі.

Отже, специфічність РЗК під час вивчення фітомікоплазм з використанням високоактивних імунних сироваток підвищується зі збільшенням її чутливості. Водночас у РЗК виявлено спільні антигени, які не дають змоги розмежувати фітомікоплазми на штамовому і видовому рівнях, однак є можливість диференціації їх на рівні роду та сімейства. Так, виділені штами фітомікоплазм у переважній більшості є представниками сімейства *Acholeplasmataceae*, а не *Mycoplasmataceae*.

Наявність в окремих штамів великої кількості перехресних реакцій пояснюється лише різноманіттям їх антигенів, у складі яких є багато спільних з іншими штамми комплексів зв'язувальних детермінант.

Отже, за інтенсивністю РЗК, кількістю

реакцій у найвищому титрі в гетерологічних системах і відмінностями у складі антигенів групи штамів можна розділити на 4 серотипи: I — штами 51, 66, 84, 118, 103, 153, 141; II — 101, 102, 178; III — 13, 82; IV — штама 173. За своїми антигенними властивостями представники перших двох серотипів належить до типових ахолоплазм з певною спеціалізацією до рослин-живителів. Це означає, що до захворювань БЗК зернових і стовбур томатів може призводити один збудник, але різні його серотипи, специфічні для кожного захворювання. Так, представники I серотипу паразитують в основному на зернових, II — є збудниками стовбура томатів. Водночас представники I і II серотипів — одного виду. Наявність серологічної спорідненості у штамів III серотипу свідчить про те, що такі захворювання, як філодія конюшини, реверсія смородини у різних рослин можуть бути зумовлені одними і тими самими або спорідненими збудниками.

Висновки

РЗК є перспективною методикою для попередньої ідентифікації та діагностики фітопатогенних мікоплазм, яку можна використовувати для епідеміологічних

досліджень збудників мікоплазмозів рослин. Використання РЗК є першим і необхідним кроком для запобігання поширенню мікоплазмової інфекції як в Україні, так і за її межами.

Бібліографія

1. *Адаптація мікоплазм к неблагоприятным условиям роста: нанотрансформация и фитопатогенность Acholeplasma laidlawii PG8/B.M.* Чернов, Н.Е. Мухаметшина, Ю.В. Гоголев и др.//Доклады РАН. — 2007. — С. 271–275.

2. *Антигенные особенности фитопатогенных микоплазм*/И.П. Токовенко, Л.П. Малиновская, И.Г. Скрипаль, К.С. Коробкова//Тези доповідей Міжнар. наук. конф. «Мікробіологія та імунологія — перспективи розвитку в XXI столітті»/Імунологія та алергологія. Наука і практика. — К., 10–11 квітня 2014 р. — Додаток № 1. — С. 162–163.

3. *Власов Ю.И. Микоплазменные болезни сельскохозяйственных растений*/Ю.И. Власов, З.Г. Геворкян. — Ереван, 1991. — 126 с.

4. *Микоплазмы*/С.Н. Борхсениус, О.А. Чернова, В.М. Чернов, В.М. Вонский. — СПб.: Наука, 2002. — 320 с.

5. *Патика М.В. Сучасні проблеми біорізноманітності і зміни клімату*/М.В. Патика, В.П. Патика//Вісн. аграр. науки. — 2014. — № 6. — С. 5–10.

6. *Порівняльне вивчення серологічних властивостей позаклітинних білків молікутів*/І.П. Токовенко, Л.П. Малиновська, К.С. Коробкова, І.Г. Скрипаль//

III Міжнар. наук.-практ. конф. «Сучасні проблеми біології, екології та хімії». — 11–13 травня 2012 р. — Запоріжжя. — С. 295–296.

7. *Сільськогосподарська мікробіологія і збалансований розвиток агроєкосистем*/В.Ф. Петриченко, І.А. Тихонович, С.Я. Коць та ін.//Вісн. аграр. науки. — 2012. — № 8. — С. 5–11.

8. *Скрипаль И.Г. Микоплазмы*/И.Г. Скрипаль//Микроорганизмы — возбудители болезней растений; под ред. В.И. Билай. — К., 1988. — С. 326–372.

9. *Фітопатогенні бактерії*. Бактеріальні хвороби рослин: [монографія: в 3-х т.]. — Т. 1/Р.І. Гвоздяк, Л.А. Пасічник, Л.М. Яковлева та ін. — К.: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2011. — 444 с.

10. *Чернов В.М. Феноменология микоплазменных инфекций растений*/В.М. Чернов, О.А. Чернова, И.А. Тарчевский//Физиология растений. — 1996. — Т. 43, № 5. — С. 694–701.

11. *Methods in Mycoplasmaology*/Ed. J. Tully. — New York, 1983. — V. 2. — 623 p.

12. *Wise K.S. Antigenic variation/Mycoplasmas: molecular biology and pathogenesis*/K.S. Wise, D. Yogen, R. Rosengarten//Eds. J. Maniloff et al. — Washington. — 1992. — P. 473–489.

Надійшла 28.01.2015.